

“BIR MAKON, BIR YO‘L” LOYIHASI

Jabborqulov Jahongir Jo‘raqul o‘g‘li
O‘zMU Tarix fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada Xitoy “Bir makon, bir yo‘l” loyihasi tashabbuskorligiga taklif qilayotgan infratuzilma loyihalari muhokama qilinadi. “Bir makon, bir yo‘l” loyihasi tashabbuskorlariga taklif qilayotgan katta hajmdagi loyihalardan biri bu yuqori tezlikdagi temir yo‘l magistrallarini yaratishdir. Yuqori tezlikdagi temir yo‘l magistrallarini yaratish “Bir makon, bir yo‘l” loyihasining bir qismi o‘laroq, bundagi asosiy maqsad G‘arbiy yevropani Xitoy orqali janubiy-sharqiy Osiyo bilan bog‘lovchi transcontinental transport yo‘nalishini barpo etishdir. Maqolada bu loyiha moliyalashtirilishi batafsil bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Raqaml temir yo‘l, Ipak yo‘li, Xitoy, Yuqori tezlikdagi temir yo‘l magistrallari, CBTC, ERTMS va ATO kabi yangi texnologiyalari.

Abstract: The article discusses the infrastructure project that China is proposing to the initiators of the “One Place, One Way” project. One of the largescale projects offered to the initiators of the One Place, One Road project is the creation of high-speed railways. The creation of high-speed railways is part of the One Place, One Way project, the main goal of which is to build a transcontinental transport route connecting Western Europe through China with Southeast Asia. The article details the financing of this project.

Key words: New technologies such as Digital Railway, Silk Road, China, High Speed Railways, CBTC, ERTMS and ATO.

“Bir makon, bir yo‘l” qurilish rejalarini investitsiyalashni ta‘minlash uchun Xitoy ikkita yirik moliya institutini tashkil etishni boshladi. Birinchisi, Xalqaro moliya institute – Osiyo infratuzilmasi investitsion banki (Osiyo infratuzilmasi investitsion banki, bundan keyin – OIIB) shaklidagi 100 milliard dollar kapitali, ikkinchisi – 40 milliard dollar capital bilan “Ipak yo‘li” investitsiya jamg‘armasi shaklida. OIIBni tashkil etish bo‘yicha Xitoy tomonining tashabbusini deyarli barcha qt‘alardagi 50 dan ortiq mamlakat qo‘llab-quvvatladi. Bugungi kunda OIIB ma‘lumotlariga ko‘ra, 80 bank a‘zolari, jumladan, 50 ta a‘zo va 24 nafar a‘zodan iborat, Bank faoliyati samarador nfratuzilmani yaratish uchun ishtirokchi mamlakatlarga yordam ko‘rsatishga qaratilgan. Transport sohasidagi loyihalar, jumladan, “Bir makon, bir yo‘l” ishtirokchi davlatlari o‘rtasidagi transchegaraviy aloqalar ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bank rahbariyati umumiy qiymati 2,5 milliard dollardan ortiq bo‘lgan 17 ta loyihani moliyalashtirishni tasdiqladi. Investitsiyalarni dastlabki qabul qiluvchilar orasida

Ozarbayjon, Hindiston, Bangladesh, Pokiston, Myanma, Tojikiston, Indoneziya, Ummon va Gurjiston.

Buyuk Ipak yo‘lining jamg‘armasi (bundan keyin – BIYJ deb yuritiladi) davlat nazoratidagi tashkilotlar, shu jumladan, Taraqqiyot banki va eksport import banki tomonidan tashkil etilgan. 2016-yil oxiriga kelib BIYJ umumiy qiymati 6 milliard dollarlik 15 ta loyiha bo‘yicha shartnoma imzoladi. Fond shuningdek, ishlab chiqarish quvvati sohasida Xitoy-Qozog‘iston hamkorlik fondi yaratilishiga 2 milliard dollar sarmoya kiritdi. Ma‘lumki, Rossiya investitsiyalar uchun ustuvor davlatlardan biri sanaladi. BIYJ “Yamal LNG” aksiyalarining 9,9 foizini va “SIBUR Holding” aksiyalarining 10 foizini sotib oldi va Moskva shimoli-g‘arbidagi sobiq Tushino aerodromining hududini kompleks rivojlantirish uchun loyiha investorlari tarkibiga qo‘shildi.

Moliya institutlari rivojlanish tuzilmasi, “Bir makon, bir yo‘l” dasturi shuningdek BRICS (Braziliya, Rossiya, Hindiston, Xitoy, Janubiy Afrika) mamlakatlarning potentsiali bilan 2015-yilda tuzilgan Yangi Taraqqiyot Banki (Yangi Taraqqiyot Banki, bundan keyin – YTB) tarkibiga, 100 milliard dollar kapital bilan kirdi. YTB BRICS guruhining asoschilari mamlakatlarida asosan infratuzilma loyihalarini moliyalashtiradi. Bank rahbariyatining bayonotlariga ko‘ra, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish bo‘yicha loyihalarga moliyalashtirishning katta qismi (60% dan ortiq) ajratiladi.

Rossiya hududidagi loyihalarga sarmoya kiritish uchun Xitoy 2012-yilda “Bir makon, bir yo‘l” dasturini qurishdan oldin tashkil etilgan Rossiya-Xitoy investitsiya jamg‘armasi (RSIJ) imkoniyatlaridan foydalanadi. Jamg‘armaning asoschilari Rossiya to‘g‘ridan to‘g‘ri investitsiyalar fondi (bundan keyin – RTIF deb yuritiladi) va Xitoy investitsiya korporatsiyasi (bundan buyon matnda XIX deb yuritiladi) hisoblanadi. Jamg‘armaning asosiy kapitali ta‘sischilarning har biri 1 milliard dollar miqdoridagi hissasi va tashqi investorlar tomonidan 2 milliard dollar miqdorida qo‘shimcha badallar shakllantirildi. Besh yillik davr mobaynida jami 19 ta 1 milliard dollarlik loyihalarni moliyalashtirildi; yog‘ochni qayta ishlash, transport infratuzilmasi, moliyaviy, texnologik va is‘temol sohalarida RXIJ va hamkorlarning jami investitsiyalari 5 milliardga yetdi. 2017-yilning iyul oyida Si Szinpingning Moskvaga tashrifi chog‘ida RTIF va XIX ta‘sischilarining rag‘batlantiruvchi hissasi hisobiga RXIJning kapitali 1 milliard. Bundan tashqari, yangi sarmoyadorlar tomonidan 2 milliardga yaqin mablag‘ jalb qilindi.

Biroq, ushbu muassasalarning jamg‘armalari “Bir makon, bir yo‘l” loyihalarini amalga oshirish uchun yetarli darajada kam bo‘ladi. Osiyo tarqqiyot banki ekspertlarining fikricha, mintaqadagi mamlakatlar har yili rivojlanishga sarmoya kiritishlari kerak taxminan 1,7 trln.dollar. Joriy loyihalar qatorida energetika, transport va telekommunikatsiya infratuzilmasi ob‘yektlari, shuningdek, suv ta‘minoti va

sanitariya kabi ob'yektlar mavjud. Ushbu mablag'larning 30% dan ortig'i transport infratuzilmasi ob'yektlarini yaratishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak, chunki zamonaviy portlar, temir yo'llar va mintaqalar davlatlarining ichki va jahon bozori kengroq bo'lgan hududlar bilan samarali aloqalarini ta'minlaydigan yo'llar tashqi savdoda qo'shimcha harajatlarga olib keladi. Investitsiyalarni asosiy jalb qiluvchilar orasida Sharqiy Osiyo mamlakatlari "Xitoyga" boshchilik qilmoqda, ularning umumiy hajmining 61 foizini boshqarishga tog'ri keladi.

Rossiya Xitoy investitsiyalarini jalb qilishdan manfaatdor, ammo ularning "bog'liqligi" haqidagi savol ba'zan ochiq. Moskva-Qozon tezyurar temir yo'lini qurishda Rossiya-Xitoy hamkorligi misol bo'la oladi. Xitoylik sarmoyadorlar loyihaga 5 mlrd.ga yaqin mablag' ajratishga tayyor, bu esa talab qilinadigan miqdorning 30% ni tashkil etadi. Hozirgi vaqtda Rossiya-Xitoy konsortsiumi chuqur lokalizatsiya talablarini inobatga olgan holda dizaynerlik ishlarini yakunlamoqda, shuning uchun harakat trkibining 80% Rossiyada ishlab chiqariladi.

"Bir makon, bir yo'l" tashabbusi bilan bog'liq loyihalarda yuanga to'g'ridan to'g'ri investitsiyalarni amalga oshirish uchun Xitoy davlat moliya institutlari ishtirokida ixtisoslashtirilgan investitsiya fondlarini yaratmoqda. Masalan, 2017-yilda RTIF va Xitoy taraqqiyot banki (bundan keyin – XTB) yuanga umumiy qiymati 68 milliard (10 milliard AQSH dollariga teng) bilan Rossiya-Xitoy investitsion hamkorlik jamg'armasini (RXIHJ) tashkil etishga kelishib oldi.

Global tendensiyalar dunyo miqyosida temir yo'l infratuzilmasining sezilarli o'sishiga, jumladan, shahar aholisining o'sishi va transportning ekologik ta'siridan xabardorlik darajasini oshirishga yordam beradi. Ko'p hollarda ular "Bir makon, bir yo'l" dasturining asosiga aylanadi, katta investitsiya dasturlari rejalashtiriladi yoki bu talabni qondirishda davom etmoqda. Shu bilan birga, mavjud bo'lgan ko'plab temir yo'l tizimi o'z imkoniyatlarini ishga soladi. Raqamli iqtisoddagi tovar bozorlar va xizmatlarning qiyin predmeti bo'lgan xatti-harakatlarini inobatga olgan holda, Xitoy va Yevropa Ittifoqi, ayrim mamlakatlar transport siyosatida transport tizimlarining asosiy transport tizimi sifatida raqamli temir yo'l texnologiyasini hisobga olgan holda investitsiyalarni hisoblab chiqdilar. Raqamli temir yo'l texnologiyalari quyidagilarni o'z ichiga olgan intellektual temir yo'l tizimlaridan iborat:

- yo'l infratuzilmasida joylashgan nazorat, monitoring va signalizatsiya tizimlari;
- temir yo'l transportini boshqarish tizimlari;
- yo'lovchilarning axborot ko'ngilochar va shunga o'xshash xizmatlari kabi yo'lovchi tashishlarini yaxshilash texnologiyalari.

Xulosa: Bugungi kunda raqamli iqtisod va qabul qilingan texnologiyalar rivojlanganligi uchun qabul qilingan qarorlar nuqtai nazaridan infrastruktura loyihalarini qo'llab-quvvatlash uchun investitsiya maxanizmlarini shakllantirishning boshqa yondashuvlari va bugungi kunda dunyodagi eng katta "Kemer va yo'l" dasturi

uchun imkoniyatlar paydo bo'ldi. Ushbu loyiha nafaqat Yevropa va Xitoy o'rtasida transit bo'libgina qolmay, balki mamlakatlar, mamlakatlar va tez rivojlanayotgan shaharlar o'rtasidagi transportni hisobga olgan holda ko'rib chiqilishi kerak.

Raqamli temir yo'l qurilishi texnologiyasi va amaliyotning misolidan foydalanib, bu qisqa muddatli amaliy natijalarga ega va shunga mos ravishda investitsiyalarning daromadliligi tez va muvozanatli moliyalash modeliga talabga javob beruvchi, uzoq va yomon pulli loyihalarni ko'rib chiqish paradigmasini o'zgartirish imkonini beradi. Infratuzilma loyihalarini amalga oshirishda transport va uskunalarni ishlab chiqarishni chuqur mahalliyashtirish, materiallar va mehnat resurslarini jalb qilish talablariga muvofiq investitsiyalar manbasi va uning fuqaroligiga bog'liq emas.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. China Rolling out Global high speed rail plans and projects – From Pan-asian plan to future Africa projects and proposed ChinaRussia-Canada-US line – Nextbigfuture.com – 09.05.2014 [elektron resurs] // URL: <https://www.nextbigfuture.com/2014/05/china-rolling-out-global-high-speed.html>.
2. China Railway Group team wins \$1.6 bln Hungary high-speed rail contract – Reuters – 25.11.2015. – [elektron resurs] // URL: <http://www.reuters.com/article/china-hungary-railway-group-team-wins-1-6-bln-hungary-high-speed-railcontract>.
3. China's high-speed rail plans for Asia inch closer – 27.04.2016 [elektron resurs] // URL: <http://www.dw.com/en/chinashigh-speed-rail-plans-for-asia-inch-closer/a-19217479>.
4. Тўхлиев Н. Ўзбекистон иқтисодиёти асослари. / Н. Тўхлиев, Қ.Ҳақбердиев, Ш. Эрматов, Н. Холматов. – Т.: “O'zbekiston milliy ensiklopediyasi” Давлат илмий нашриёти, 2006.
5. Quick Facts – 16.01.2016 [elektron resurs] //URL: <https://www.aiib.org/en/index.html>.